

LISA 5. „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2021–2030“ mõjude hinnang

Mõjude analüüsi eesmärk on selgitada „Rahvastiku ja sidusa ühiskonna arengukava 2021–2030“ rakendamise kaasnivat mõju. Arengukavaga seatakse eesmärgid ja suunatakse nii rahvastiku kestlikkuse, kodanikuühiskonna, üleilmse eestluse ning kohanemise ja lõimumise valdkonda kui ka nendega tihedalt seotud tulemusvaldkondi. Igale alaeesmärgile on välja töötatud peamised tegevussuunad ning seatud eesmärgid ja mõõdikud muutuste saavutamiseks ja nende hindamiseks.

Arengukava rakendamise kaasnivat mõju kirjeldatakse siinses analüüsis alaeesmärkide kaupa. Vajaduse korral tehakse arengukava rakendamisel konkreetsete tegevuste või muudatuste kohta põhjalikum mõjuanalüüs, lähtudes teadmispõhise otsustusprotsessi tavadest ja mõjude hindamise meetodidest.

Mõjude analüüsi on koostanud Siseministeerium ja Kultuuriministeerium. Analüüsi tegemisel lähtuti Justiitsministeeriumi ja Riigikantselei koostatud „Mõjude hindamise meetodidest“ (2012) ja selles eristatud mõjuvaldkondadest. Mõjude hindamisel tugineti valdkonna ekspertide arvamustele, varasematele uuringutele ja poliitikaanalüüsidele ning valdkondlikule statistikale.

Kestlik Eesti

Eesmärk. Eesti elukeskkond on pere- ja lapsesõbralik, toetab sündimust, tervist ja regionaalarengut ning aitab kaasa eesti rahvuse, keele ja kultuuri kestlikkusele.

Olulised tegevussuunad:

1. Rahvastikupoliitika kavandamine ja koordineerimine valdkondade üleselt
2. Sündimust ja lastega perede heaolu toetava perepoliitika kavandamine ja elluviimise koordineerimine
3. Lasterikkuse väärtustamine ja toetamine
4. Turvaliste ja kestlike paarisuhete toetamine

Sotsiaalsed, sealhulgas demograafilised mõjud

Alaeesmärgi „Kestlik Eesti“ tegevused on otseselt suunatud sotsiaalsete ja demograafiliste mõjude saavutamisele, vastavaid eesmärgid ehk planeeritud mõjusid ning nende saavutamise viise on kirjeldatud põhjalikult arengukava olukorra analüüsi peatükis. Statistikaameti rahvastikuprognosi põhistsenaariumi järgi on rahvaarvu vähenemine küll aeglustumas, kuid siiski väheneb järgmise 60 aastaga 11%¹. Rahva kestlikkuse saavutamine on võimalik eelkõige sündimuse kasvu kaudu, mistõttu on eesmärk suunatud taastetaseme lähedase sündimuse saavutamisele ja seda soodustavate tingimuste loomisele.

Tegevussuunaga „Rahvastikupoliitika kavandamine ja koordineerimine valdkondadeülelalt“ suurendatakse erinevate poliitikavaldkondade rolli rahvastikupoliitika eesmärkide saavutamisel. Arengukava eesmärkide saavutamiseks on vaja koordineerida rahvastikupoliitikat valdkondadeülelalt ning kaitsta rahvastikupoliitika huvisid rände, pikaajalise hoolduse, regionaalarengu, rahvatervishoiu ja valdkondade-ülese ennetuse, hariduse ja tööturu valdkonnas. Programmi abil on täpsustatud viise, kuidas teistes poliitikavaldkondades täiendada nende meetmeid, et need toetaksid rahvastikupoliitika eesmärgid. Tihti ongi rahvastikupoliitika elluviimine võimalik ainult teiste poliitikate meetmete kaudu (nt hariduse korraldamisel arvestada töö ja pereelu ühildamisega ja eluaseme poliitikate kujundamisel arvestada lastega perede vajadusi). Sündimust ja lastega perede heaolu toetava perepoliitika kavandamine ja elluviimise koordineerimine mõjutab otseselt demograafilisi protsesse. Eesti kestlikkuse tagamiseks on oluline pakkuda peredele turvatunnet teenuste ja majanduslike meetmete (toetused) abil ning seeläbi suurendada nii meeste kui ka naiste võimalusi saada peresse soovitud arv lapsi.

Tegevussuuna „Lasterikkuse väärtustamine ja toetamine“ abil soovitakse suurendada sündide arvu kolmandate ja järgmiste laste sündide arvu kasvu kaudu. Tegevused on suunatud lasterikkaste perede elukvaliteedi parandamisele

¹ Rahvastikuprognosis. Statistikaamet. [www] <https://www.stat.ee/et/avasta-statistikat/valdkonnad/rahvastik/rahvastikuprognosis>.

ja lasterikkuse väärtustamisele ühiskonnas. Kuna sünditusealiste naiste arv rahvastikus on vähenemas 1990ndatel sündinud väiksemate põlvkondade tõttu, ei too keskmine laste arvu kasv naise kohta kohe kaasa sündivate laste arvu kasvu, vaid aitab ära hoida selle vähenemist.

Tegevussuuna „Turvaliste ja kestlike paarisuhete toetamine“ raames arendatakse peredele mõeldud tugiteenuseid, mis suurendavad perede kompetentsust, toimetulekut, tervemate valikute tegemise oskust ja vähendavad sattumist riskirühmadesse. Uuringud tõestavad, et konfliktide keskel elamine² on kahjulik nii lastele kui ka täiskasvanutele. 2019. aastal lahutati 2790 abielu, neist 60% olid peres lapsed. Lahutuste suur arv näitab, et pered vajavad meetmeid, mis aitavad neil püsida perena koos pikka aega ja turvaliselt. Selleks on plaanis võimaldada peredele paremat tugiteenuste kättesaadavust, sealhulgas paarisuhet ja vanemlust toetavaid tõenduspõhiseid koolitusprogramme (vt PREP-programmide mõju ja efektiivsuse uuringud³), varast märkamist ja sekkumist (nt raseduskriisi nõustamine), perenõustamisi ja -teraapiaid. Samuti on oluline analüüsida koolides suhtlus- ja tunnetusoskuste ning perekonnaõpetuse õppega seotud ainekavasid ning täiendada neid, et juba noored õpiksid oskuseid, mis aitavad neil tulevikus paarisuhetega paremini toime tulla. Kuluefektiivsem on pakkuda peredele ennetavat nõustamisteenust⁴ kui hiljem toime tulla tekkinud kahjudega (nt lähisuhtevägivald, vaimse ja füüsilise tervise häired). Eestis tehtud suitsiidiuuring⁵ leidis, et ärevus ja oskamatus probleeme lahendada, psühhosotsiaalse stressi kogemine ja peresuhetega toimuv mõjutab riskikäitumist. Suitsiidi kaitseteguritena on välja toodud perekonna ja kogukonna toetuse (sotsiaalsed suhted) olulisus, kultuuriline ja religioosne taust, mis ei soosi suitsiidi, probleemi lahendamise oskused, professionaalse toetuse ja abivõimaluste kättesaadavuse olulisus.⁶ Selleks, et toetada laste elukeskkonda ja perede toimetulekut ning ennetada kriiside süvenemist ja pere lagunemist (sh vaimse tervise riske), teeme kättesaadavaks paarisuhteid ja vanemlust toetavad tõenduspõhised programmid üle Eesti.

Turvatunde alus luuakse inimesel varases lapseas. Vanemate toimetulek ja vaimne tervis mõjutavad seda, kuidas lapsed hiljem enda eluga toime tulevad. Lastele ebastabiilne ja -turvaline elukeskkond mõjutab negatiivselt laste vaimset tervist, koolikohustuste täitmist, koolist väljalangemist ja hiljem tööturul osalemist. Düsfunktsionaalsetest peredest pärit ja vägivalda näinud laste elukvaliteet on halvem kui heades peresuhetes kasvanud lastel. Probleemsed peresuhted põhjustavad lastel näiteks ärevust ja depressiooni, emotsionaalset pinget, söömis- ja unehäireid, foobiaid, keskendumisraskuseid, nad võtavad üle ebaturvalised käitumismustrid, satuvad ka ise vägivalda ohvriteks sagedamini ning võivad hilisemas elus vajada sotsiaalsüsteemi ja tervishoiusüsteemi tuge.^{7 8 9}

Pikemas perspektiivis on sündimuse kasvul positiivne mõju tööturule, kuna suureneb mõnekümne aasta pärast tööjõuturule siirduvate noorte arv. Lühemas perspektiivis mõjutavad planeeritud tegevused hõivatute osatähtsuse kasvu. Paindliku töötamise võimaldamisega luuakse eeldused lapsevanemate ja omastehoolusega hõivatud inimeste paremaks kohanemiseks tööturul. Pensionisüsteemi plaanitakse täiendada nii, et see väärtustaks laste kasvatamist. See vähendab mõnevõrra sugudevahelise pensionilõhe kasvu. Suurem sündimus võib pikas perspektiivis mõju avaldada ka haridussüsteemile, kuivõrd õpilaste arv suureneb. Samas kavandatakse meetmeid, et soodustada maapiirkondades elamist ning see aitab säilitada koolivõrku maakondade äärealadel.

Kokkuvõtteks on alaeasmärgi „Kestlik Eesti“ tegevussuundade elluviimisel tervikuna oluline sotsiaalne mõju, tegevused mõjutavad sündimuse kasvu, turvalisust peresuhetes ja ühiskonnas, laste heaolu, elu- ja

² Effects of domestic violence on children. [www] <https://www.womenshealth.gov/relationships-and-safety/domestic-violence/effects-domestic-violence-children>.

³ Eestist tehtud uuringud: PREP paarisuhtekoolituse mõju-uuring. (2016 ja 2020). [www] https://prep.ee/wp-content/uploads/2015/05/0_PREPraport-2.pdf ja <https://prep.ee/wp-content/uploads/2020/04/OWMR-2020.pdf>; rahvusvahelised uuringud [www] <https://prepinc.com/pages/effectiveness-research-abstracts>.

⁴ Integreeritud teenused laste vaimse tervise toetamiseks: ennetus, varajane märkamine ja õigeaegne abi. Kontseptsioon.

Sotsiaalministeerium 2015 [www] https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oiugused_ja_heoalu/int_teenuste_kontseptsioon_laste_vaimse_tervise_toetamiseks_valmis_lo_godega.pdf.

⁵ Aastatel 2006–2016 enesetapu sooritanute epidemioloogiline ülevaade. Lõpparuanne. Tartu 2018.

⁶ *ibid.*

⁷ Vargas, L. Cataldo, J., Dickson, S. (2005). Domestic violence and children. In G. R. Walz & R. K. Yep (Eds.), *VISTAS: Compelling perspectives on counseling*, 2005 (pp.67- 69). Alexandria, VA: American Counseling Association.

⁸ Effects of domestic violence on children [www] <https://www.womenshealth.gov/relationships-and-safety/domestic-violence/effects-domestic-violence-children#8>

⁹ <https://www.facs.nsw.gov.au/domestic-violence/about/effects-of-dv-on-children>

arengukeskkonda, vaimse ja füüsilise tervise riskide minimeerimist, tööturgu, sugudevahelisi suhteid, erikohtlemist vajavate või riskirühma kuuluvate inimeste õigusi.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Alaeasmärgi saavutamiseks kavandatavatel tegevustel on kaudne positiivne mõju laste ja noorte riskikäitumise ja õigusrikkumiste vähenemisele.

Noorukite püsivad rikkumiskäitumist ennustavad riskitegurid jaotatakse individuaalseteks ning peret ja keskkonda puudutavateks. Olulisimad peret puudutavad riskitegurid on kriminaalse või antisotsiaalse käitumisega vanemad, vähene vanemlik järelevalve ning katkised peresuhted.¹⁰ Kavas olevad tegevused (näiteks lapsevanemate koolitamine ja peredele tugiteenuste kättesaadavuse tagamine) mõjutavad oluliselt ja positiivselt perede turvatunnet ja suurendavad ka nende panust turvalise elukeskkonna kujundamisesse ja võimekust keeruliste olukordadega toime tulla. Vanemahariduse süsteemi arendamine toetab perede toimetulemist.

Mõju majandusele

Alaeasmärgi saavutamiseks kavandatavad tegevused mõjutavad leibkondade toimetulekut. Mitu eesmärki on seotud peretoetuste ja pensionite kohandamisega lastega perede paremaks hakkamasaamiseks.

Eri andmetel on Eestis ligikaudu 42 000 üksikvanemat, kes on õigustatud saama teiselt vanemalt lapse ülalpidamiseks elatisraha. Samal ajal on elatisvõlgnikest lapsevanemaid, kes ülalpidamiskohustust lapse ees ei täida, enam kui 12 000 ja viimastel aastatel see arv oluliselt muutunud ei ole.¹¹ Õiguskantsler, viidates ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmise raportis elatise maksmise probleemidele, rõhutas, et probleemid elatise maksmisega vähendavad oluliselt ühe täiskasvanuga last või lapsi kasvatavate leibkondade heaolu.¹² Elatisabi süsteem ja selle täiendamine loob paremad võimalused toimetulekuks ühe vanemaga peredele ja toob suurema osa neist välja vaesusriskist. Praegu on selliste perede vaesusrisk enam kui poole suurem kui ühe- ja kahelapselistel kahe vanemaga peredel.¹³ Justiitsministeeriumi andmetel oli seisuga 11.03.2020 elatisega seotud põhinõudeid 12 647 kogusummas 33 212 491,75 eurot.

Peretoetuste süsteemi täiustamine parandab samuti perede hakkamasaamist ja ennetab vaesust. Enne lasterikka pere toetuse rakendamist 2017. aastal suurenes kolmanda lapse sünnil pere tõenäosus langeda vaesusesse. Pärast toetuse kehtestamist nende perede vaesusrisk vähenes ja on nüüd samal tasemel ühe- ja kahelapseliste peredega. Kui varem oli vähemalt kolme lapsega paaril tõenäosus sattuda vaesusesse olenevalt aastast umbes 20% ja enam, siis alates 2017. aastast on see umbes 15%.¹⁴ See meede mõjutab suurt osa Eesti inimesi, sest kolme- ja enamalapselisest perest on pärit umbes pooled Eesti noored.

Vanemlust toetavate ja paarisuhtet tugevdavate teenuste kättesaadavusega soovitakse tagada, et Eestis oleks õnnelikke ja kestvaid kooselusid rohkem. 2017 avaldati Harvardi Ülikoolis milleeniumipõlvkonna pikaajalise uuringu¹⁵ tulemused. Need kinnitasid, et inimesed, kel on rohkem sotsiaalseid kontakte – nii pere, sõprade kui ka kogukonnaga –, on õnnelikumad, füüsiliselt tervemad ning nad elavad kauem. Kui inimesed on oma eluga rahul, siis suudavad nad panustada ühiskonda rohkem. Aktiivsem ja terve elanikkond tarbib rohkem teenuseid, see omakorda elavdab majandust. Teadmiste kasv mitmesuguste teavitustegevuste, koolituste ja nõustamiste kaudu võimaldab peredel ja üksikisikutel teha muu hulgas ka paremaid majanduslikke otsuseid. Ühiskonnas inimeste väärtustamine mõjutab ka majandust, sest ennast ja teisi väärtustavad inimesed on suutelised rohkem panustama perekonda, tööle, ettevõtlusse ja kogukonda.

¹⁰ Aaben, L., Salla, J., Markina, A. (2018). Tõsiste käitumisprobleemidega lastele suunatud teenuste analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

¹¹ Kaldur, K., Volmer, M., Sillak, S., Pertsjonok, N. (2016). Lapse ülalpidamiskohustuse täitmine üksikvanemaga perekonnas. Uuringuaruanne. Balti Uuringute Instituut

¹² Eesti Vabariigi õiguskantsleri raport ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest (2015). Tallinn: Õiguskantsleri Kantslei. [www] <https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/L%e3%95K-i%20raport-eesti-FINAL.pdf>

¹³ Statistikaamet. Statistikaameti andmebaas, tabel LES03

¹⁴ Statistikaameti andmebaas, tabel LES03: VAESUSE JA MATERIAALSE ILMAJÄETUSE MÄÄR

¹⁵ Good genes are nice, but joy is better. [www] <https://news.harvard.edu/gazette/story/2017/04/over-nearly-80-years-harvard-study-has-been-showing-how-to-live-a-healthy-and-happy-life/>

Mõju regionaalarengule

Meetme tegevused toetavad riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamist. Eesti tasakaalustatud regionaalarengut ohustab ebaühtlase linnastumise trend, kus üksikud linnad ja linnastud (Tallinn, Tartu) kasvavad ning paljud maakonnalinnad koos tagamaaga kahanevad¹⁶. Regionaalareng aitaks kaasa ka sündimuse kasvule. Sotsiaalkindlustusameti lasterikka pere toetuse saajate statistika näitab, et kui Harjumaal on suure pere toetuse saajaid alla 12 protsendi lastega peredest, siis Järva-, Põlva-, Võru- ja Valgamaal on selliseid peresid ligi 20 protsenti. Nelja ja rohkema lapsega perede osakaal Harjumaal on vaid 1,6 protsenti, aga Põlvamaal 6,1 protsenti. Statistikaameti tehtud siserände analüüs 2015–2019 tõi välja, et lastega pered kolivad rohkem elama suurtest keskustest kaugemale kui vastupidi.

Kuigi eri piirkondade regionaalarengut kujundavaid tegevusi arengukavas otseselt ei ole planeeritud, soodustatakse üldiselt maale kolimist, arendades paindliku töötamise võimalusi ja koostööd eluasemepoliitika kujundamisel.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Alaeesmärgi saavutamiseks kavandataval tegevustel on mõju riigi- ja kohalike omavalitsuste asutuste töö korraldusele ning tervishoiusüsteemile.

Avaliku sektori asutused (nt riikliku perelepituse süsteemi rakendamisel saab rakendusasutuseks Sotsiaalkindlustusamet; peredele universaalsete ennetavate tegevuste pakkumine on nii riigi kui ka kohalike omavalitsuste korraldada, et täita lastekaitseadust) saavad täiendavaid kohustusi ja võimalusi, et pakkuda lastega peredele vajalikke toetusi ja teenuseid, et parandada lastega perede toimetulekut majanduslikult ja emotsionaalselt. Kuluefektiivsem on pakkuda ennetavaid teenuseid peredele¹⁷ kui hiljem tekkinud kahjudega toime tulla (nt lähisuhtevägivald, vaimse ja füüsilise tervise häired). Eesmärk on jõuda abivajavate inimesteni enne, kui kriis süveneb ja tekkinud probleemide tõttu jõutakse tervishoiusüsteemi. Abivajajateni jõudmiseks on parimad võimalused kohalikul omavalitsusel, kus märgatakse ja teatakse lastega perede vajadusi kõige paremini. Arengukava on seadnud eesmärgi, et kohaliku omavalitsuse üksused tagavad peredele esmased vajalikud ennetavad tegevused ning sekkumised. Perelepitust hakkab korraldama Sotsiaalkindlustusamet. Haigekassaga koostöös on vaja leida sobilik lahendus, et raseduskriisi nõustamine oleks peredele ja naistele kättesaadav nii tervishoiusüsteemis kui ka väljaspool seda. Seega lisandub kohustusi nii Sotsiaalkindlustusametile, Eesti Haigekassale kui ka kohalikele omavalitsustele.

Sidus Eesti

Eesmärk. Eesti ühiskond on sidus ja stabiilne, kus eri keele- ja kultuuritaustaga inimesed kannavad Eesti identiteeti, osalevad aktiivselt ühiskonnaelus, jagavad demokraatlikke väärtusi ja ühist kultuuri-, info- ja suhtlusruumi ning tunnevad ühtekuuluvust. Loodud on võrdsed võimalused edukaks iseseisvaks toimetulekuks ja heaoluks kõigile Eestis elavatele inimestele.

Olulised tegevussuunad:

1. Kohaliku tasandi toetamine ja sektoriüleste partnerlussuhete arendamine
2. Tänapäevaste, nutikate ja tulemuslike kohanemis- ning lõimumisteedkondade arendamine
3. Ühine, arusaadav ja usaldusväärne kommunikatsiooni- ja informatsioon
4. Ühtekuuluvustunnet toetavate sotsiaalsete kontaktide soodustamine
5. Uuendusmeelse ja vastutustundliku tööturu toetamine
6. Eesti keele oskuse, riigi ja kultuuriruumiga sideme suurendamine
7. Avatud, kõigi vajadusi arvestava, hooliva elukeskkonna ja haridussüsteemi toetamine

¹⁶ Sepp, V. (2019) Eesti regioonide majandusarengut mõjutavate uuenduste ja trendide analüüs. Arenguseire Keskus.

¹⁷Integreeritud teenused laste vaimse tervise toetamiseks: ennetus, varajane märkamine ja õigeaegne abi (2015). [www]

https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Lapsed_ja_pered/Lapse_oiugused_ja_heolu/int_teenuste_kontseptsioon_laste_vaimse_tervise_toetamiseks_valmis_lo_godega.pdf.

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Kohanemis- ja lõimumispoliitika eesmärkide saavutamiseks kavandatavatel tegevustel on märkimisväärne otsene ja positiivne mõju sotsiaalsetele ja demograafilistele protsessidele, täpsemalt tööturule ja töösuhetele, rahvastiku arengule, sugudevahelistele suhetele, kultuurile, haridusele ja kodanikuühiskonna arengule.

Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring (EIM 2017)¹⁸, mitmed teised uuringud¹⁹ ja Statistikaameti andmed on näidanud, et teistest rahvustest elanikel on võrreldes eestlastega madalam tööhõivemäär, kõrgem töötuse määr, väiksemad sissetulekud ja töötasu. Oma turvalisust tööturul hindavad nad väiksemaks, sagedamini tunnetavad ebaõiglast kohtlemist töö eest tasustamisel. Eesti inimarengu aruanne 2016/2017²⁰ tõi välja ka, et ebavõrdsus rahvusgruppide vahel ilmneb ka ametialases segregatsioonis. 2015. aastal töötas vaid kümnendik eestlasi ja alla kolmandiku muust rahvusest inimesi segakollektiivides, kus eestlasi ja teiste rahvuste esindajaid oli umbes pooleks. Avaliku teenistuse töötajaskonnas on teisest rahvusest inimesi 10,8%. Valdkonna poolest on teisest rahvusest teenistujaid kõige rohkem (15,3%) siseturvalisuse asutustes. Ministeeriumites töötab vaid 2,4% muust rahvusest inimesi. Tööturu rahvuslik segregatsioon takistab oluliselt ühiskonna lõimumist, sest eri rahvustest inimesed ei tegutse koos ega lävi iga päev ühes olulisemas eluvaldkonnas ehk tööl.

Kohanemise ja lõimumise eesmärkide saavutamiseks kavandatavad tegevused (nt eesti keele tõhusam omandamine, lõimumist toetav koolisüsteem) avardavad eesti keelest erineva emakeelega inimeste valikuvõimalusi tööturul, võimestavad neid ning parandavad nende sotsiaal-majanduslikku olukorda. See omakorda aitab kaasa tugevama riigiidentiteedi kujunemisele, soovile rohkem panustada ühiskonda ning osaleda kultuuris, ühiskondlikus ja vabatahtlikus tegevuses. Tööandjate suurem teadlikkus mitmekesisusest ning sellega arvestamine aitab neil leida uusi töötajaid tööjõupuuduse tingimustes ja hoida olemasolevaid, samuti leida uusi kliente ja äripartnereid. Mitmekesised töökollektiivid aitavad luua ühtekuuluvustunnet ja suurendavad kontakte eri emakeelega inimeste vahel.

Rändestatistika näitab, et rändetrendid on muutunud: kui 2014. aastal lahkus Eestist rohkem inimesi, kui siia elama saabus, siis viimastel aastatel ületab sissereändajate ja tagasipöördujate arv väljarändajate oma. Selline trend võib jätkuda ka tulevikus erinevate tegurite koosmõju (tööjõupuudus, hargmaisus, globaliseerumine laiemas plaanis jm) tõttu.²¹ Viimastel aastatel hoogustunud uussisseränne suurendab Eesti elanike arvu. Eestisse saabub järjest rohkem välismaalasi nii tööle, õppima kui ka perekondlikel põhjustel. Eestisse tullakse nii teistest Euroopa Liidu liikmesriikidest (peamiselt Läti, Soome, Saksamaa) kui ka kolmandatest riikidest (peamiselt Ukraina, Venemaa, India, Valgevene). Oluline osa uussisserändajaid ehk 58% plaanib oma tuleviku Eestiga siduda. Samuti on suurenenud tagasiränne – järjest rohkem on hakanud Eestisse tagasi pöörduma Eesti kodanikud, kes lahkusid varasematel aastatel. Kohanemis- ja lõimumismeetmed aitavad ühelt vältida uussisserändajate ühiskondlikku tõrjutust, kapseldumist ja segregeerumist ning teiselt poolt tõrjuvate hoiakute teket. Nimetatud suundumuste vältimine on oluline ühiskondliku sidususe ja sisejulgeoleku tagamiseks.

Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs²² tõi välja, et vähemusrahvuste esindajatel on eestlastega võrreldes märkimisväärselt traditsioonilisemad hoiakud mehe ja naise rolli kohta perekonnas. Need süvendavad soolist ebavõrdsust nii tööturul kui ka kodutööde tegemisel.

Lõimumist toetav haridussüsteem, ühtne informatsioon ning avalike institutsioonide suurenenud võimekus informeerida teisekeelseid elanike nende emakeeles (või nendele arusaadavas keeles, nt vene või inglise keeles) aitavad suurendada teadlikkust oma õigustest ja võimalustest (sh töö- ja pereelu ühitamise kohta) ning muuta soostereotüüpe.

¹⁸ Kaldur, K., Vetik, R., Kirss, L., Kivistik, K., Seppel, K., Kallas, K., Masso, M., Anniste, K. 2017. Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017. Uuringu aruanne. Balti Uuringute Instituut, Poliitikauuringute Keskus Praxis. [www] <https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/eim2017.pdf>.

¹⁹ Piirits, M. (2018). Eesti tööturg: hetkeolukord ja tulevikuväljavaated. Poliitikauuringute Keskus Praxis, Arenguseire Keskus. [www] https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2018/08/ASK_tooturu_ulevaade.pdf

²⁰ Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 „Eesti rändejastul“. [www] <https://www.2017.inimareng.ee/>

²¹ Kaldur, K., Kivistik, K., Pohla, T., Veliste, M., Pertsjonok, N., Käger, M., Roots (2019). Uussisserändajate kohanemine Eestis. Uuringu aruanne. Balti Uuringute Instituut.

²² Vähemusrahvustest inimeste töö- ja pereelu ühitamise võimaluste analüüs: raport (2013). Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE, Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituut. [www] http://www.ec.ut.ee/sites/default/files/www_ut/vahemusrahvuse_raport_25.09.2013.p.

Kultuuritarbimise analüüs²³, mille 2015. aastal tegi Statistikaamet, näitas, et eestlased on võrreldes teiste rahvuste esindajatega tunduvalt aktiivsemad kultuuritarbijad ja seda igas kultuurivaldkonnas, kõige enam teatri (51% vs. 29%) ja raamatukogude (46% vs. 26%) puhul. Nii teater kui ka kirjandus on sõnapõhised kunstiliigid, mille pakkumine eesti emakeelega inimestele on laialdasem. Sama kinnitas 2018. aastal tehtud küsitlusuuring²⁴, et vene keelt emakeelena kõnelevad inimesed külastavad muuseumi ja raamatukogusid vähem kui eestlased. Kohanemise- ja lõimumismeetmed, mis on suunatud kultuuriteenuste paremale kättesaadavusele (ühine inforuum, tõlkevahendid, kultuurikorraldajate teadlikkuse suurendamine, erinevad koostööprojektid regionide ja eri töökeelega kultuuri-organisatsioonide vahel) aitavad sidustada kogukondi, loovad ühtekuuluvustunnet ja eeldusi kultuurilise mitmekesisuse väärtustamiseks ühiskonnas, tugevdavad ühtset kultuuriruumi ning aitavad kaasa Eesti kultuuri jätkusuutlikkusele. Positiivsed kontaktid eri rahvusest inimeste vahel parandavad üksteise-mõistmist ning vähendavad hirme ja eelarvamusi. Kultuurielus osalemine parandab inimeste vaimset võimekust, suurendab emotsionaalset intelligentsust ja eluga rahulolu.

Kuigi aastate jooksul on eesti keele oskuse tase teisest rahvusest elanike seas kasvanud, ei ole umbes pooltel eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanutel aktiivset keeleoskuse taset, eesti keele ja võõrkeelte õppimise võimalused ja õpetamise tase ei ole Eesti kõigis piirkondades ühtlaselt head ja eri sihtrühmadele võrdselt kättesaadavad. Mitmes piirkonnas (sh Harju- ja Ida-Virumaal) on probleemiks vähene eestikeelne suhtluskeskkond. Puudulik eesti keele oskus on üks peamisi põhjuseid, miks teisest rahvusest inimesed ei osale aktiivselt ühiskondlikus ja poliitilises elus, ei saa osa eestikeelsest inforuumist, samuti on nende usaldus riigi institutsioonide vastu väiksem kui eestlastel. Kavandatud meetmed aitavad suurendada eesti keele oskajate arvu ja parandada eesti keelest erineva emakeelega inimeste riigikeele oskust. Eesti elanike parem eesti keele oskus aitab säilitada ja tugevdada eesti keele elujõudu, mainet ja toimimist avalikus suhtluses, hariduses, elukestvas õppes, huvitegevuses, meedias, poliitikas, ettevõtluses, majanduses, kultuuri- ja loometegevuses, avalikus ruumis.

Enamik eesti emakeelega õpilasi õpib eesti õppekeelega koolides ja enamik vene emakeelega õpilasi vene õppekeelega koolides. Samas, igal aastal kasvab eesti õppekeelega koolides nende õpilaste osakaal, kelle emakeel ei ole eesti keel, vaid on vene, ukraina, inglise või mõni muu keel. Seetõttu vajab üha rohkem haridusasutusi abi, et toetada mitmekeelse ja -rahvuseline õpilaskonna igakülgset lõimumist Eesti ühiskonda. Eraldi koolides õppimine pärsib suhtlemist ja koostööd eesti ja (eelkõige) vene emakeelega laste vahel, süvendab regionaalset segregatsiooni ning takistab lõimumist. Vene õppekeelega haridusasutuste üks suurimaid probleeme on vene emakeelega õpilaste ebapiisav eesti keele oskus põhi- ja kutsekooli lõpus. Samuti ei ole neil noortel oma elukohas enamasti keelepraktika võimalusi. Eesti keele oskus on aga noortele vajalik, et olla Eesti haridus- ja tööturul konkurentsivõimeline. Kohanemise- ja lõimumismeetmed (KOV-ide ja vanemate nõustamine, õpilasvahetuse projektide korraldamine, eesti keele õpetamine) aitavad muuta praegust haridussüsteemi erineva koduse keelega õpilasi paremini lõimivaks ning aitavad täiskasvanutel omandada piisava keeleoskuse, et osaleda elukestvas õppes.

Eestlased osalevad vabatahtlikus tegevuses sagedamini kui venelased²⁵. Eesti keelt mitte kõnelevad elanikud on vähem ühiskondlikult aktiivsed, sest vabauhendustel puuduvad oskused neid kaasata ja info osalemisvõimaluste kohta ei ole teistes keeltes alati kättesaadav. Samuti on leitud, et kuigi suhteliselt suur osa uussisserändajaid osaleb vabatahtlikuna mitmesuguses tegevuses, pole 45% uussisse-rändajaid kusagil osalenud, kuid sooviks seda tulevikus teha²⁶. Kohanemise- ja lõimumismeetmed aitavad tugevdada ja kasvatada kodanikuühiskonda eesti keelest erineva emakeelega inimeste aktiivse kaasamise ja eri keeltes töötavate ühenduste koostöö tõhustamise kaudu.

²³ Lukas, T. (2015). Võrdsema ühiskonna võimalikkus kultuuri näitel. – Sotsiaaltrendid 7, Statistikaamet

²⁴ Muuseumide ja raamatukogude külastajate ja mittekülastajate uuring. 2018. AS EMOR.

[www]

https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/muuseumide_ja_raamatukogude_kulastajate_ja_mittekulastajate_uuringu_lopparuanne_0.pdf

²⁵ Käger, M., Lauring, M., Pertšjonok, A., Kaldur, K., Nahkur, O. (2018). Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring. Tartu: Balti Uuringute Instituut

²⁶ Kaldur, K., Kivistik, K., Pohla, T., Veliste, M., Pertsjonok, N., Käger, M., Roots (2019). Uussisserändajate kohanemine Eestis. Uuringu aruanne. Tartu: Balti Uuringute Instituut

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Kohanemise ja lõimumise eesmärkide saavutamiseks kavandatavatel tegevustel on positiivne mõju riigi julgeolekule ja elanike turvalisusele. Määratlemata kodakondsusega isikute arv on küll vähenenud pidevalt, kuid siiski on neid veidi üle 70 000. Meetmete elluviimine soodustab Eesti kodanike arvu kasvu ning selle kaudu loob suuremale hulgale Eestis elavatele inimestele võimaluse osaleda riigielu küsimuste üle otsustamisel valimistel osalemise ja erakondadesse kuulumise kaudu. Kodakondsuseta inimeste arvu vähendamine vähendab sotsiaalset tõrjutust, suurendab turva- ja ühtekuuluvustunnet, suurendab inimeste usaldust riigi vastu. Riigi välissuhetega seonduvalt on meetmel ja tegevustel positiivne mõju Eesti rahvusvaheliste kohustuste täitmisele sotsiaalsete õiguste tagamisel.

Kohanemise ja lõimumise meetmed aitavad ühelt poolt vältida uussisserändjate ühiskondlikku tõrjutust, kapseldumist ja segregeerumist ning teiselt poolt tõrjuvate hoiakute teket, mis on oluline ühiskondliku sidususe ja sisejulgeoleku tagamiseks.

Mõju majandusele

Kohanemise ja lõimumise eesmärkide saavutamiseks kavandatavatel tegevustel on kaudne positiivne mõju leibkondade majanduslikule toimetulekule. Hea eesti keele oskus aitab tööturul paremini toime tulla kõigil Eesti elanikel. See aitab ennetada töötuks jäämist ja toob suurema sissetuleku, mis omakorda annab võimaluse rohkem tarbida, reisida, aktiivsemalt osaleda kultuuris ja ühiskondlikus elus.

Kavandatavatel tegevustel on mõju ka infoühiskonna arengule, sh e-teenuste kasutamisele ja kättesaadavusele. Tegevuste kaudu arendatakse juurdepääsu ja parandatakse sihtgrupi suutlikkust ja oskusi e-teenuseid kasutada.

Kavandatavad meetmed aitavad suurendada teise emakeelega inimeste ettevõtlikkust ja teadlikkust mitmesugustest ettevõtlusega alustamise võimalustest.

Keskkonnamõju

Kohanemise ja lõimumise eesmärkide saavutamiseks kavandatavatel tegevustel ei ole otsest mõju looduskeskkonnale. Kaudne mõju seisneb selles, et tänu ühtsele inforuumile ja avalike institutsioonide suurenenud võimekusele informeerida teiskeelseid elanike neile arusaadavas keeles (nt vene või inglise keeles), suureneb nende teadlikkus keskkonnaprobleemidest ja nende hoiakud muutuvad keskkonnasõbralikumaks.

Seoses Euroopa Liidu kliimaeesmärkide täitmisega aastaks 2050 tuleb lähiajal korraldada Ida-Virumaa majandus ümber kliimaneutraalsemaks. Kohanemis- ja lõimumismetmed (ühtne inforuum, eesti keele parem oskus, lõimumist soodustav haridussüsteem) aitavad ette valmistada kõiki piirkonna ühiskonnagruppe sujuvaks üleminekuks CO₂-neutraalsele majandusele.

Mõju regionaalarengule

Venekeelse elanikkonna elukohapõhine segregatsioon kasvab. Sellele on aidanud kaasa eri rahvusrühmade rändekäitumine ja teisest rahvusest inimeste nõrgem positsioon ja eraldatus tööturul. Enamik venekeelseid elanikke elab ka praegu samades asulates, kuhu nende rahvuse esindajad sisserändajatena saabusid, samal ajal kui ülejäänud Eesti linnades ja maapiirkondades on venekeelseid elanikke alla 5%. Etnilist segregatsiooni võimendavad eelkõige vene keele oskusega uussisserändajad, kes valivad etniliselt kontsentreerunud elupaigad, kus põhirahvusega kokkupuutepunkte on vähe. Selle lahendamist vajava ülesande ilmekas näide on Ida-Virumaa, kus elanike lõimumisnäitajad on võrreldes teiste piirkondadega palju väiksemad. Ida-Virumaa elanikel on napim eesti keele oskus, vähem kontakte eestlastega, nad osalevad Eesti kultuuri- ja ühiskondlikus elus vähem.

Meetmete tegevustel on positiivne mõju riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamisele, tugevdades eelkõige Ida-Virumaa sotsiaalset sidustatust muude Eesti piirkondadega. Peale Ida-Virumaa mõjutavad meetme tegevused aga ka muid linnu ja asulaid, kus on suur teise emakeelega elanike osakaal (näiteks Loksa, Maardu, Tapa, Paldiski). Hästi kohanenud uussisserändajad soodustavad suuremate linnapiirkondade rahvusvahelise majandusliku konkurentsivõime parandamist.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Kohanemise ja lõimumise eesmärkide saavutamiseks kavandatavad tegevused mõjutavad oluliselt kohalike omavalitsuste tegevust, kuna nad saavad täiendavaid kohustusi ja võimalusi.

Kohanemine ja lõimumine toimub suures osas kohalikul tasandil ja edukuse tagamiseks on vaja toetada kohalikke omavalitsusi, kus välispäritolu elanike osatähtsus on suurem. Edukas kohanemine ja lõimumine kohalikul tasandil suurendab kohalike omavalitsuste maksubaasi, mitmekesistab kogukondlikku elu ja suurendab turvatunnet kogukonnas.

Samuti on vaja võimestada teisi avaliku, era- ja kolmanda sektori asutusi, kes tegelevad kohalikul tasandil uussisserändajate, tagasipöördujate ja teisest rahvusest püsielanikega ning pakuvad neile (avalikke) teenuseid. Eesmärk on seeläbi parendada kohanemis- ja lõimumisvaldkonna koostööpartnerite suutlikkust osutada efektiivselt kohanemis- ja lõimumisteenusid nii uussisserändajatele, teisest rahvusest püsielanikele kui ka tagasipöördujatele. Koostööpartnerite kaasamise ja võimekuse suurendamise kaudu on võimalik parandada ka teavitustöö tegemist ning tagada, et teadlikkus olemasolevatest teenustest kasvab.

Kogukondlik Eesti

Eesmärk. Tugev kodanikuühiskond aktiivsete elanike, võimekate kogukondade ja vabaihendustega.

Olulised tegevussuunad:

1. Elanike teadlikkuse ja aktiivsuse suurendamine
2. Kogukondade võimekuse suurendamine
3. Vabaihenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse suurendamine
4. Kodanikuühiskonnale soodsa tegutsemiskeskonna loomine
5. Usuliste ühenduste rolli suurendamine kogukondade toetamisel

Sotsiaalsed, sealhulgas demograafilised mõjud

Tegevussuunad „Elanike teadlikkuse ja aktiivsuse suurendamine“ ja „Kogukondade võimekuse suurendamine“ aitavad oluliselt kaasa kodanike võimalustele osaleda ühiskondlikus elus ja seda mõjutada. Vanemaealiste, noorte ja eesti keelest erineva emakeelega elanikele suunatud tegevused parandavad võimalusi tööturul (nt noorte töökogemuse omandamine vabatahtliku tegevuse kaudu, noorte kaasamine otsuste tegemisse nii kohalikul kui riigi tasandil), tervist (nt vanemaealiste kooskäämise edendamine) ning aitavad kaasa rahvastiku arengule ja ühtekuuluvustunde tekkimisele ühiskonnas (nt eesti keelest erineva emakeelega inimeste lõimumine ühiskondliku tegevuse kaudu).

Viimase viie aastaga on Eestis vabatahtlike osakaal kasvanud 31%-lt 49%-le.²⁷ Ennekõike on kasvanud nende elanike osakaal, kes soovivad panustada ühekordsetesse tegevustesse, kuid organisatsioonid tunnevad puudust just püsivabatahtlikest.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Kõik tegevussuunad mõjutavad oluliselt ja positiivselt elanike turvatunnet ja suurendavad elanike panust turvalise elukeskkonna kujundamisse ja võimekust ohuolukordades toime tulla.

Mõju majandusele

Tegevussuunal „Vabaihenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse suurendamine“ on positiivne mõju majandusele. Tegevused, mis toetavad vabaihenduste võimekuse kasvu ja mitmekesistavad nende rahastusallikaid jm, aitavad vabaihendustel arendada olemasolevaid või luua uusi tooteid või teenuseid, panustades sel moel Eesti sisemajanduse kogutoodangusse (edaspidi *SKT*). MTÜ-de ja SA-de majandusaasta aruannete põhjal teenisid vabaihendused 2018. aastal 172 miljonit eurot ettevõtlustulu, sh sotsiaalsed ettevõtted 45,6 miljonit eurot, ning vabaihenduste panus Eesti SKT-sse on 2%. Tegevussuunaga on võetud siht hoida samasugust taset.

²⁷ Vabatahtlikus tegevuses osalemise uuring 2018. Tartu: Balti Uuringute Instituut

Kavandatav ei suurenda ettevõtete halduskoormust ega mõjuta ettevõtetevahelist konkurentsi. Samas on plaanis võtta siht leida võimalused laiendada olemasolevaid ettevõtlustoetusi ka majandustegevusega tegelevatele vabäühendustele ja sotsiaalsetele ettevõtetele ning see võib suurendada konkurentsi neile toetustele.

Keskkonnamõju

Tegevussuundadel ei ole olulist mõju looduskeskkonnale. Samas panustatakse tegevustega kaudselt elukeskkonda, sest paljud vabäühendused tegutsevad keskkonnavaldkonnas ja tegevused aitavad muu hulgas kasvatada selles valdkonnas tegutsevate vabäühenduste võimekust. Nii aidatakse tegevustega kaasa nimetatud vabäühenduste võimalustele viia ellu nende keskkonnaalaseid eesmärke.

Mõju regionaalarengule

Tegevussuunad „Kogukondade võimekuse suurendamine“ ja „Kodanikuühiskonnale soodsa tegutsemiskeskonna loomine“ aitavad kaasa regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamisele. Kogukondade arengule suunatud tegevused arendavad asumi- ja külaseltside tegevust ning muudavad kohalikes omavalitsustes vabäühenduste rahastamise läbipaistvamaks. Selle kaudu tugevdatakse kohaliku tasandi kodanikualgatusi ning arendatakse kohaliku tasandi osalust kohaliku arengu kavandamises ja poliitikakujundamise protsessides.

Oluline regionaalpoliitiline mõju on ka tegevussuunal „Usuliste ühenduste rolli suurendamine kogukondade toetamisel“, millega soovitakse toetada usuühendusi enesekorralduse teostamisel ja kogukondade toetamisel, edendades nende vahel koostööd. Samuti on oluline mõju kohalike ja riiklike institutsioonide nõustamisel religioonisituatsiooni küsimustes Siseministeeriumi korraldamisel.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Tegevussuundadel „Kogukondade võimekuse suurendamine“ ja „Kodanikuühiskonnale soodsa tegutsemiskeskonna loomine“ on mõju riigiasutuste töökorraldusele. Tegevused on suunatud sellele, et suurendada kohaliku omavalitsuse võimekust kohalike elanikke otsuste tegemisse kaasata. Selleks on vajalik, et KOV koos kohalike elanikega koostaks ülevaate oma kogukondadest, kogukonnad valiksid oma esindajad ja KOV kaasaks neid otsustusprotsessidesse. Nii oleks loodud mitme tasandi koostööplatvorm, kus üheskoos uuritakse välja probleemid ja töötatakse välja lahendused.

Annetuste kogumise soodustamisele suunatud tegevused mõjutavad maksulaekumist, sest iga algatus, mis muudab maksupoliitika soodsamaks, vähendab riigi maksutulusid.

Üleilmne eestlus

Eesmärk. Väljaspool Eestit asuv eestlaskond kannab Eesti identiteeti, osaleb Eesti ühiskonna- ja kultuurielus ning Eestisse tagasipöördumine on oodatud ja vajalikul määral toetatud. Eestit toetavad ja väärtustavad inimesed aitavad kujundada Eesti positiivset kuvandit maailmas, tutvustada kultuuri, edendada majandust ning rahvusvahelisi suhteid.

Olulised tegevussuunad:

1. Eesti identiteedi edendamine ja säilitamine välismaal
2. Välismaal asuva eestlaskonna ja Eesti sõprade kaasamine ühiskonna ellu ja arengusse, koostöö edendamine ning kvaliteetsete teenuste tagamine
3. Eestisse tagasipöördumise ning Eesti eluga (taas)kohanemise toetamine

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Valdkonna tegevustel on positiivne mõju Eesti riigi sotsiaalsetele, sh demograafilisele olukorrale.

Eestil on välismaal märkimisväärselt suur kogukond. Hinnanguliselt kuni 200 000 Eesti juurtega inimest elavad Eestist väljas²⁸, kuid nad saavad otseselt kaasa aidata Eesti arengule ja kestmisele läbi eesti keele ja kultuuri hoidmise ning arendamise väljaspool Eestit.

Riigi tugevuse ja ühiskonna sidususe seisukohalt mõjub positiivselt Eesti päritolu inimeste tagasipöördumine Eestisse. Statistikaameti andmetel on viimastel aastatel kasvanud Eestisse naasjate arv²⁹. Tagasipöördujad, kes tulevad sageli koos laste ja perega, aitavad kaasa Eesti rahvastiku arengule ja kestmisele. Seetõttu on tähtis riigi sihipärane tegevus välismaal asuva eestlaskonnaga, et sidemed rahvuskaaslaste kogukondadega oleksid jätkuvalt tugevad ning eesti keel ja kultuur jõuaksid võimalikult paljude rahvuskaaslaste ja Eesti sõpradeni, mis omakorda toetab rahvuskaaslaste tagasipöördumist Eestisse.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Valdkonna arendamine avaldab positiivset mõju riigi mainele ja välissuhtlusele ning sellel on kaudne positiivne mõju ka Eesti julgeolekule.

Rahvuskaaslased ja Eesti sõbrad on Eesti saadikud maailmas, kes aitavad tutvustada Eestit ning tugevdada majandus- ja kultuurisidemeid. Välismaal elava eestlaskonna seas on palju ühiskondlikult aktiivseid inimesi, kes saavad ja soovivad olla kasulikud Eesti positiivse kuvandi loomisel ja info jagamisel, näiteks tutvustades Eestit kui potentsiaalset turismisihtkohta või sobivat investeringute ja ettevõtluskeskkonda. Nad saavad anda teavet Eesti kultuurist ja selle rahvusvahelisest mõjust ning Eesti ühiskonnast ja poliitikast laiemalt. Eestlased välismaal saavad aktiivselt elavdada välissuhtlust ning mõjutada oma asukohariigi poliitikat, avalikku arvamust ja rahvusvahelisi suhteid, millel võib Eesti jaoks olla ka julgeolekualane positiivne mõju.

Mõju majandusele

Valdkonnal on positiivne mõju Eesti riigi majandusele. Eesti majanduse käekäigule saab kaasa aidata rahvuskaaslaste aktiivne tegevus maailmas, aga ka nende tagasipöördumine ja elama asumine Eestisse.

Majandusarengu oluline eeldus on ka välisinvesteeringud ja olulisim on keskenduda sellele, et soodustada kõrgemat lisandväärtust loovate uute välisinvesteeringute tegemist. Eespool loetletule aitab kaasa rahvuskaaslaste ja Eesti sõprade investeerimise motiveerimine ja nende kaasamine Eesti ekspordipoliitikasse. Siinkohal on riigil oluline roll arendada koostööd kodu- ja välismaal tegutsevate ettevõtlusorganisatsioonidega ning kaasata välismaal asuv eestlaskond äridiplomaatilistesse tegevustesse, nagu rahvuskaaslaste kaasamine ärیدهlegatsiooniga visiitidele, rahvuskaaslastest ettevõtjate võrgustiku loomine jms.

Lähituleviku kohta on prognoositud, et tööhõive tööealiste inimeste hulk Eestis väheneb³⁰. Seetõttu on oluline, et Eesti riigil on rahvuskaaslaste ja tagasipöördujate näol olemas inimvara. Tähtis on silmas pidada, et tagasipöördujad naasevad uute kogemuste ja mitmekesiste teadmistega.

Välismaal asuval eestlaskonnal on kasvanud huvi panustada Eesti ühiskonna arengusse ka välismaal olles³¹. Läbi aastakümnete on märkimisväärne roll Eest ühiskonna arengus olnud näiteks just Välis-Eesti päritolu heategevuslikel ettevõtmistel³², näiteks on loodud erinevaid toetusfonde ja tehtud annetusi.

Mõju regionaalarengule

Valdkonna tegevustel on positiivne mõju riigi regionaalpoliitika üldiste eesmärkide saavutamisele. Eesti piirkondlik ebavõrdsus on üks suurimaid Euroopas³³, kuna elanikud on enamasti koondunud suurematesse linnadesse ja nende lähiümbrusesse. Tühjenenud piirkondadesse, kus ei ole tööealist elanikkonda, on keeruline

²⁸ Kumer-Haukanõmm, K., Telve, K. [Eestlased maailmas. – Eesti inimarengu aruanne 2016/2017 „Eesti rändeajastul“](#). Peatoimetaja Tiit Tammaru.

²⁹ Statistikaamet

³⁰ Tööjõuvajaduse ja -pakkumise prognoos aastani 2025. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium.

³¹ Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring. Lõpparuanne 2015. Tartu: Tartu Ülikooli rakendusuuringute keskus RAKE ja Balti Uuringute Instituut. [www] https://www.hm.ee/sites/default/files/rkp_moju-uuring_lopparuanne.pdf (14.07.2020).

³² Olga Kistler-Ritso eraannetus okupatsioonide ja vabaduse muuseumile Vabamu (endine okupatsioonide muuseum), Aino Järvesoo erinevad heategevusprojektid, Vilhelm Fischmanni annetused SA-le Tartu Kultuurkapital, perekond Randpalude annetus Tallinna lastehaigla jpt.

³³ Eesti ja Läti olid kaks Euroopa riiki, kus piirkondlik ebavõrdsus oli suur. – Marii Paškov 2014. Majandusliku ebavõrdsuse roll enesekesksete ja solidaarsete väärtushinnangute kujunemisel. Doktoritöö. Amsterdam: Amsterdami Ülikool.

leida investeringuid ja neis on raske arendada ettevõtlust. See suurendab piirkondlikku ebavõrdsust, mis pärsib ühiskonna sidusust ja sotsiaal-majanduslikku arengut. Kirjeldatud probleemi saavad aidata leevendada tagasipöördujad.

Praegu valivad umbes pooled tagasipöördujatest elukoha suuremates linnades või nende läheduses. Sedamööda, kuidas Eesti eri piirkonnad arenevad ja kohalike omavalitsuste võimekus arvestada nimetatud sihtrühma vajadustega suureneb, võiks palju enam tagasipöördujaid valida elukoha väljaspool linnasid, toetades seeläbi riigi regionaalarengut ja parendades piirkondade konkurentsivõimet.

Soovime valdkonna ühe tegevusena luua regionaalsete koordinaatorite ametikohad, kes saaksid abistada info edastamisega piirkondade võimaluste kohta ja aidata kaasa tagasipöördujate (taas)kohanemise protsessidele laiemalt.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Valdkonna tegevuste mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele võib hinnata oluliseks.

Kohalikud omavalitsused saavad eelkõige seoses tagasipöördujate sihtrühmaga nii täiendavaid kohustusi kui ka võimalusi. Tegevused on suunatud sellele, et suurendada kohaliku omavalitsuse võimekust kujundada tagasipöördujatele vajalikud teenused ja sobivad tingimused taaskohanemiseks. Tagasipöördujad aitavad täita regionis vabu töökohti ja aitavad kaasa ettevõtluse kasvule, seeläbi kaudselt suurendades ka piirkonna konkurentsivõimet.

Valdkonna tegevuste eduka rakendamisega on seotud mitu riigiasutust ning see eeldab tihedat koostööd nii valitsemisala asutuste kui ka ministeeriumide vahel. Kuna plaanitavad tegevused mõjutavad asutuste töökorraldust, võivad need asutused vajada lisaraha. Mõju ulatus ja avaldumisega seotud asjaolud sõltuvad konkreetsest asutusest ja selle tegevusprofiilist.

Nutikas rahvastikuarvestus

Eesmärk. Rahvastikuandmed on kvaliteetsed ning toetavad riigi ja kohalike omavalitsuste avalike ülesannete täitmist ja Eesti elanike lihtsat asjaajamist.

Olulised tegevussuunad:

1. Rahvastikuregistri andmete kvaliteedi tagamine
2. Rahvastikuregistri andmete kättesaadavuse tagamine.

Sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju

Nutika rahvastikuarvestuse eesmärkide saavutamiseks suunatud tegevustel on kaudne positiivne mõju riigi ja kohalike omavalitsuste pakutavate avalike teenuste osutamise kvaliteedile ja kättesaadavusele. Kvaliteetsed rahvastikuandmed võimaldavad hinnata mitmeid rahvastikuga seotud näitajaid ja nende muutumist, samuti on need vajalikud ka riigi majanduse ja sotsiaalelu puudutavate juhtimisotsuste tegemiseks.

Kvaliteetsete rahvastikuregistri andmete, sh elukohaandmete alusel osutatakse Eesti elanikele riigi ja kohalike omavalitsuste teenuseid. Näiteks hindab Eesti Haigekassa rahvastikuregistri põhjal, kas isik on Eesti resident, sest see on ravikindlustuse saamise eeldus. Ka riikliku pensionikindlustuse seaduse alusel makstava vanaduspensioni maksustamine sõltub inimese elukohast. Teatavasti ei rakendu välisriigis elava isiku pensionile tulumaksusoodustused. Kõik kohaliku omavalitsuse pakutavad teenused (lasteaiakoht, tasuta ühistransport, sotsiaalsed toetused jm) on otse seotud elukohaga.

Selleks, et rahvastikuregistri andmed oleksid ka tulevikus kvaliteetsed ja aitaksid toetada riigi, kohalike omavalitsuste avalike ülesannete täitmist ja Eesti elanike lihtsat asjaajamist, tuleb luua uus tarkvara rahvastikuregistris läbiviidavatele menetlustele, ajakohastada rahvastikuregistri menetlusi, vähendada paberdokumentide osatähtsust, luua uusi e-teenuseid, vähendada teenuste killustatust ja võimaldada osa menetlusi teha ilma ametniku sekkumiseta. Paljude loetletud küsimustega praegu juba tegeletakse. Näiteks on koostamisel eelnõu, millega soovitakse luua õiguslik alus, et osa menetlustes saaks teha kande rahvastikuregistrisse ilma ametniku otsuseta (näiteks elukoha registreerimisel), pidevalt tehakse tööd rahvastikuregistri andmete kvaliteediga ja plaanis on loobuda kohustusest teha teatud kannetest väljatrükk.

Alaeesmärgi „Nutikas rahvastikuarvestus“ oluline tegevussuund on arendada rahvastikuregistri andmetega seonduvaid e-teenuseid, et need oleksid Eesti elanikele mugavad kasutada, lihtsalt üles ehitatud ja omavahel loogiliselt seotud. E-teenuste järjest suurem hulk muudab menetlused ja teenused inimestele lihtsamini kättesaadavamaks, eriti tähtis on see suurematest keskustest kaugemal elavatele inimestele. Teenuse mugavus omakorda toetab teenuse laialdasemat ja sagedasemat kasutamist.

Rahvastikuregistri tarkvara uuendamine võimaldab parandada olemasolevaid ja arendada uusi e-teenuseid. Näiteks, alates 2020. aastast saab e-teenuse vahendusel registreerida nii elukoha kui ka lapse sünni, küsida infot eesnime sobivuse kohta või küsida surmaandmeid. E-teenuste arendamine on kestev ülesanne, ees ootab suund arendada sündmusteenuseid³⁴.

Seega, nutika rahvastikuarvestuse eesmärkide saavutamiseks kavandatavate tegevuste sotsiaalne mõju on oluline, seda mitte üksnes rahvastikuregistri pakutavate teenuste, vaid kõigi avalike teenuste, mida Eesti elanikele osutatakse, seisukohalt – rahvastikuregistrist saab andmeid enamik inimeste andmeid kasutavaid infosüsteeme.

Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Kavandatavatel tegevustel on kaudne mõju riigi julgeolekule. Rahvastikuregistri andmete kvaliteet mõjutab kaudselt ka õiguskaitseorganite tööd, sh suurendab õiguskaitseorganite võimalusi lahendada ja takistada kuritegusid ja väärtegusid. Korrektsed rahvastikuregistri andmed on olulised, sest need võimaldavad inimesega kiiresti kontakti saada. Näiteks võib neid andmeid vajada politsei isiku elukoha kindlakstegemisel, et kaitsta teda või tema lähedasi.

Kavandatavatel meetmetel on positiivne mõju ka välissuhetele. Usaldusväärsed ja kvaliteetsed rahvastikuregistri andmed võimaldavad laiendada koostööd ning sõlmida andmevahetuslepinguid teiste riikidega. Eesti on juba sõlminud valitsustevahelise lepingu rahvastikuregistri andmete vahetamiseks Soome, Leedu ja Lätiga. Läbirääkimised käivad, et sõlmida Eesti ja Soome valitsuse vahel uus leping. Plaanis on riikide loetelu kindlasti tulevikus täiendada, aga eelduseks on, et see riik on hinnanud Eesti rahvastikuregistri turvaliseks.

Andmevahetusega saadud andmed kantakse rahvastikuregistrisse ja Eesti ametiasutused saavad neid andmeid kasutada kui õigusliku tähendusega andmeid. Kuigi inimestel on kohustus esitada oma välisriigi elukoha andmed ja välisriigis toimunud perekonnasündmuste (perekonnaseisudokumentide) andmed Eesti rahvastikuregistrisse kandmiseks, siis tihti seda kohustust ei täideta. Nimetatud kohustuse täitmine on väga oluline näiteks teenuste ja inimesele makstavate sotsiaaltoetuste seisukohalt. Eesti riigis on teenused ja toetused inimesele tagatud üldjuhul siis, kui tema alaline elukoht on Eestis. Kui inimene aga ei teavita riiki, et tema elukoht on muutunud, võib tekkida olukord, kus talle makstakse toetust õigusliku aluseta. Kui on teada, et inimene elab välisriigis, on võimalik talle teenuste osutamine või toetuste maksmine kas peatada või lõpetada. Seega, kui riigid vahetavad andmeid, võimaldab see parandada rahvastikuregistri andmekvaliteeti ning tagada Eesti rahvastikuregistri andmete õigsuse.

Mõju majandusele

Nutika rahvastikuarvestuse eesmärkide saavutamiseks plaanitav mõjutab halduskoormust, vähendades nii inimeste kohustust edastada riigile teavet kui ka sellega kaasnevat kulusid. Kui rahvastikuregistris on korrektsed andmed, ei pea inimene eri menetluste raames esitama andmeid erinevatele asutustele korduvalt. Automaatsed menetlused annavad võimaluse andmed kiiremini rahvastikuregistrisse kanda, kvaliteetsed andmed võimaldavad kiiremini riigi ja kohalike omavalitsuste teenuseid või toetuseid saada (juhul, kui ei ole vaja esitada lisadokumente). Samas, ebatäpsetel rahvastikuregistri andmetel võib olla negatiivne mõju kõigi rahvastikuregistri andmeid oma menetlustes kasutavate asutuste tegevusele.

Mõju on ka infoühiskonna arengule, infoühiskonnateenuste kasutamisele ja nende kättesaadavusele. Üks eesmärk on järjest enamate menetluste puhul pakkuda alternatiivina e-teenuseid. Mõningaid kandeid rahvastikuregistrisse on võimalik teha ilma ametniku sekkumiseta. E-teenuste kasutamine eeldab, et inimesed oskavad infotehnoloogilisi seadmeid kasutada ja neil on selleks võimalused. 2020. aasta septembris Statistikaameti

³⁴ Sündmusteenuse all mõistetakse riiklikku e-teenust, mis käivitub automaatselt vastavalt inimese elus toimunud sündmusele, nagu lapse sünd, elukoha- või nimevahetus, maja ehitamine või pensionile jäämine. Uusi teenuseid osutab riik nii, et inimene saab vajalikud tegevused tehtud ühe suhtluskorraga või täisautomaatselt. Sündmusteenused tuletavad ise kodanikule tema õigusi või kohustusi meelde.

avaldatud andmete alusel kasutab 89% Eesti 16–74-aastasi elanikke internetti³⁵. Leibkondade osatähtsus, kus e-teenus ei ole kättesaadav teenuse ja seadmete maksumuse tõttu, on vähenemas. Suundumusel luua üha rohkem e-teenuseid võib olla negatiivne mõju neile inimestele, kel puudub võimalus infotehnoloogilisi lahendusi kasutada. Seetõttu ei kaotata e-teenuste arendamisega seniseid menetlusviise, vaid pakutakse tänapäevaseid lisavõimalusi, et rahvastikuregistri teenused oleksid inimesele lihtsamad, mugavamad ja kiiremad.

Keskkonnamõjud

Nutika rahvastikuarvestuse keskkonnamõju võib hinnata küll pigem väheseks, kuid mitte vähetähtsaks. Nutikas rahvastikuarvestus vähendab inimtegevuse mõju keskkonnale. Nimelt, praegu prindivad ametnikud enamasti igal tööpäeval kandeid paberile. Paberdokumentide osatähtsuse vähendamisel on positiivne mõju loodusressursside tarbimisele. Ebasoovitav mõju võib avalduda seoses andmete säilitamisega. Kui järjest enam hakatakse andmeid säilitama mitte paberil, vaid elektrooniliselt, tuleb rohkem rõhku pöörata sellele, et kindlustada andmete säilimine ja maandada elektroonilise säilitamisega kaasnevad riskid. See omakorda võib vajada lisaraha, et võtta kasutusele asjakohane tarkvara ja riistvara.

Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse asutuste korraldusele, kuludele ja tuludele

Nutikal rahvastikuarvestusel on mõju riigi- ja kohalike omavalitsuste asutuste ülesannetele ja töökorraldustele. Kui luuakse üha enam e-teenuseid ja võimalus teha automaatkandeid, muutuvad ametnike tööülesanded ja nende ülesannete iseloom. Kui erinevad seaduses sätestatud nõuded on andmekogude vahendusel automaatselt kontrollitud, ei pea seda enam tegema ametnik. Tema ülesanne on vajaduse korral teha andmete ja otsuste järelkontroll. Seega, kasutades automaatmenetlust, muutuvad menetlused riigi ja kohalike omavalitsuste jaoks vähem kulukaks. Kindlasti on sellised menetlused ka kiiremad. Nutika rahvastikuarvestuse eesmärkide saavutamiseks kavandatavad tegevused võivad pikemas perspektiivis vähendada ametnike arvu, kes menetlusi ellu viivad ja rahvastikuregistrisse kandeid teevad, kuid eeldatavasti ei vähene ametnike arv kuigipalju. Töökoormuse vähenemine jätab ametnikele rohkem aega tegeleda keerukamate juhtumitega, mille lahendamiseks on vaja rohkem töötunde, kui seni on olnud võimalik kasutada.

Kohtulahendite andmete rahvastikuregistrisse edastamise automatiseerimine mõjutab vahetult maakonnakeskuse kohaliku omavalitsuse üksuse perekonnaseisuametnikke. Neid on 16 maakonnakeskuse peale umbes 98. Aastas sisestavad perekonnaseisuametnikud 4000 kohtulahendit. Kuna ühe lahendi sisestamisele kulub ametnikul keskmiselt 40 minutit, kulutab iga maakonnakeskuse kohalik omavalitsus aastas kohtulahendite sisestamisele keskmiselt 167 tundi, st umbes 21 tööpäeva. Muudatus mõjutab märkimisväärselt ka rahvastikuregistri andmete kvaliteeti. Muudatuse tulemusel sisestavad kohtulahendite andmed kohtuametnikud ise ja neil on täpsem arusaam lahendi resolutiivosast. Samuti kantakse kohtulahendi andmed rahvastikuregistrisse kiiremini, sest ära jääb perekonnaseisuametniku tegevus lahendi sisestamisel. Sel moel võib väheneda inimlikust eksimusest tingitud vigade arv ja luuakse võimalus, et riik saab oma ülesannete täitmisel lähtuda võimalikult aktuaalsetest andmetest.

Elukohamenetluse elluviijatele selleks õiguste andmiseks, asjakohase koolitussüsteemi loomiseks ja elukohaandmete kvaliteedi parandamiseks tehtud RITA projekti³⁶ ettepanekute elluviimise mõju ulatus on suur. Paremate erialateadmistega ametnikud viivad ellu õiguspäraseid menetlusi, lähtudes haldusmenetluse olulistest põhimõtetest, nagu eesmärgipärasus, kiirus, efektiivsus, lihtsus ja liigsete kulutuste ja ebaseadmislike vältimine. Muudatustest mõjutatud sihtrühm on suur – pärast koolitussüsteemi ja õiguste andmise süsteemi loomist allutatakse sellele kõik elukoha menetlemisega seotud ametnikud. RITA projekti ettepanekute elluviimisega tagatakse täpsemate elukohaandmete kandmine rahvastikuregistrisse. Täpsed elukohaandmed mõjutavad kõigi rahvastikuregistri andmeid kasutavate avaliku sektori asutuste tegevust.

Kuna üks eesmärk on tagada rahvastikuregistri andmete kvaliteet, on tähtis, et ametnikud, kes rahvastikuregistrisse andmeid kannavad, tunneksid oma tööd ja selle nüansse. Nii peavad kõik perekonnaseisuametnikud tegema perekonnaseisuametnike eksami. Samuti on koostamisel eelnõu, mille kohaselt antakse kohaliku omavalitsuse ametnikule isikukoodi andmise ja elukohaandmete rahvastikuregistrisse kandmise menetlustega seoses rahvastikuregistrile juurdepääs üksnes siis, kui ametnik on läbinud koolituse. Koolituse eesmärk on parendada ametnike teadmisi nimetatud valdkonnas, et rahvastikuregistri kannete tegemisel oleks ebakorrektsed kandeid vähem ja rahvastikuregistri andmed oleksid kvaliteetsemad.

³⁵ Statistikaamet. [www] <http://andmebaas.stat.ee/Index.aspx?lang=et&DataSetCode=IT20>

³⁶ RITA programmi uuring „Mobiilne eluviis, avalike teenuste tarbimine ja elukohaandmed riiklikes registrites“